

Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chwaraeon CWLS(2)-03-03 (p1)

Dyddiad: 24 Medi 2003
Amser : 9.00am – 12.00pm
Lleoliad: Ystafell Bwyllgora 1, Cynulliad Cenedlaethol Cymru

ADOLYGIAD POLISI: YSGRIFENNU CYFRWNG SAESNEG YNG NGHYMRU - CRYNODEB O'R YMATEBION

Mae'r papur amgaeedig yn crynhoi'r brif bwyntiau fesul pennawd. Amgaeir rhestr o'r ymatebwyr yn Atodiad 1. Yn Atodiad 2, ceir fersiwn fwy diweddar o'r nodiadau cefndir a roddwyd ger bron y Pwyllgor ar 26 Chwefror 2003.

Trafodaeth

Cododd yr un themâu dro ar ôl tro yn nifer o'r pynciau y gwnaed sylwadau arnynt. Y rhain oedd:

- dim cydraddoldeb yn y gefnogaeth i ysgrifennu cyfrwng Saesneg ac ysgrifennu cyfrwng Cymraeg
- y rhan bwysig y mae llyfrgelloedd yn ei chwarae o ran codi ymwybyddiaeth am ysgrifennu Saesneg Cymru
- diffyg cefnogaeth y cyfryngau
- diffyg cefnogaeth llyfrwerthwyr
- cefnogaeth annigonol i gyhoeddwyr a gwendid y sector cyhoeddi masnachol
- y cyfraniad pwysig y gallai'r system addysg ei wneud.

Tynnwyd ein sylw hefyd at rôl cyrff blaenllaw yn y maes, gyda chefnogaeth i'r gwaith sy'n cael ei wneud gan Gyngor Llyfrau Cymru, yr Academi a Sgript. Ar y llaw arall, teimlwyd y gallai Cyngor y Celfyddydau wneud mwy dros lenyddiaeth yng Nghymru. Gofynnwyd i'r Pwyllgor gan nifer o gyrff i ystyried dogfen ymgynghori Cyngor Llyfrau Cymru ar "Strategaeth Farchnata Gytûn".

Cyngor

Gofynnir i'r Pwyllgor nodi canlyniadau'r adolygiad ac i ystyried yr agweddau y carai ymchwilio iddyn nhw'n ddyfnach yn y sesiynau casglu tystiolaeth lafar.

MRCS Medi 2003

Cyflwyniad

Estynnwyd gwahoddiad i bobl gyfrannu at yr adolygiad ar 15 Gorffennaf, gyda'r ymatebion i'n cyrraedd erbyn 29 Awst. Cawsom 34 o ymatebion, oddi wrth academyddion, cyhoeddwyr, cyrff addysgol, cyrff cyhoeddus diwylliannol a charfannau eraill â diddordeb. Gofynnwyd am sylwadau ar:

- cyfraniad llyfrau ac ysgrifennu cyfrwng Saesneg yng Nghymru at ddiwylliant Cymru
- y dulliau o gefnogi llenorion yng Nghymru, gan gynnwys dramodwyr ac awduron sgriptiau
- y dulliau cefnogi ar gyfer cynhyrchu a marchnata ysgrifennu newydd, gan gynnwys cefnogaeth y sector preifat
- dulliau o godi ymwybyddiaeth y cyhoedd o lenyddiaeth ac awduron cyfrwng Saesneg yng Nghymru
- y rhwystrau a'r cyfleoedd sydd i'w cael ar hyn o bryd
- y cysylltiadau â sectorau eraill, megis addysg a thwristiaeth
- rôl y sefydliadau perthnasol, gan gynnwys y sectorau gwirfoddol a phreifat
- a ddylid rhoi blaenoriaeth i ysgrifennu newydd neu i'r 'clasuron'
- sut orau i reoli'r gefnogaeth i gynnal clasuron Saesneg Cymru.

Mae'r adrannau isod yn crynhoi'r prif bwyntiau fesul pennawd.

Cyfraniad llyfrau ac ysgrifennu cyfrwng Saesneg yng Nghymru at ddiwylliant Cymru

Doedd yna fawr o anghytundeb barn ymhlith yr ymatebwyr am gyfraniad pwysig ysgrifennu cyfrwng Saesneg, neu ysgrifennu Saesneg o Gymru, at ddiwylliant Cymru, nawr nac yn y gorffennol. "Ni ellir gorliwio'i bwysigrwydd" yw'r ymadrodd gorau i grynhoi'r farn gyffredinol. Fel y gwelwn nês ymlaen fodd bynnag, mae yna ofidiau ynghylch y gydnabyddiaeth y mae'n ei gael.

Thema a gododd dro ar ôl tro oedd mai Saesneg yw prif iaith mwyafrif pobl Cymru, a bod ysgrifennu Saesneg o Gymru felly yn hynod bwysig i ddiwylliant Cymru. Mae'n hanfodol felly bod yna ddeunydd darllen o bob math o'r ansawdd uchaf ar gael. At hynny, teimlwyd bod y Saesneg, fel prif iaith Cymru, o bwys aruthrol a sylfaenol i ddatblygiad y wlad, nid yn unig o safbwynt diwylliannol ond hefyd o safbwynt cymdeithasol ac economaidd.

Awgrymwyd bod ysgrifennu cyfrwng Saesneg o Gymru yn ffurf lenyddol lawn mor nodedig ag y mae, dyweder, ysgrifennu o Loegr, Iwerddon ac America. Mae ysgrifennu cyfrwng Saesneg o Gymru yn fwy tebygol o gael ei ddeall gan ddarllenwyr y tu hwnt i Gymru ac felly'n gyfrwng i bobl ddod i adnabod diwylliant Cymru. Fe'i gwelir hefyd fel cyswllt Cymru â llenyddiaethau eraill y byd, ac yn enghraifft arwyddocaol o lenyddiaeth Saesneg sydd heb fod o Loegr.

Mynegwyd barn hefyd am le ysgrifennu cyfrwng Saesneg mewn perthynas ag ysgrifennu cyfrwng Cymraeg. Dywedwyd "os oes gan Gymru ddwy iaith, mae

ganddi ddwy lenyddiaeth". Os y Saesneg felly yw un o ieithoedd Cymru, gyda'i diwylliant hanesyddol a chyfoes ei hun, rhaid gwneud darpariaeth ar gyfer gweithgarwch diwylliannol ynddi fel iaith y mwyafrif, law yn llaw â'r ddarpariaeth ar gyfer y Gymraeg. Os nad yw, bydd y Saesneg, ar ei gorau, fawr gwell nag iaith 'daleithiol' yng Nghymru, fydd ond yn adlewyrchu'r hyn sy'n digwydd yn y Lloegr fetropolitanaid fawr a byth yn debygol o dyfu'n gyfrwng diwylliant arwyddocaol. Neu'n waeth fyth, bydd yn iaith dramor. Nid hynny mohoni.

Dywedwyd mai hanfod pob diwylliant yw ei lenyddiaeth ac yng Nghymru, mae gwaith awduron yn y naill iaith a'r llall, yn diffinio'i diwylliant a'i hunaniaeth.

Cafwyd awgrymiadau hefyd bod yn rhaid cyfieithu llenyddiaeth Gymraeg i'r Saesneg os ydym am i'r byd (a'r di-Gymraeg yng Nghymru) ei darllen o dro i dro ac y dylid rhoi blaenoriaeth i hyn. Dywedodd cyfrannwr arall bod gwerth cyfieithu o'r Gymraeg i'r Saesneg er mwyn i bobl sy'n ymfalchïo yn eu treftadaeth ond nad ydynt yn gallu siarad yr iaith gael gwerthfawrogi'r cynnwys ac er mwyn eu hannog i wella'u Cymraeg i allu darllen llyfrau yn yr iaith wreiddiol.

Ar yr ochr negyddol, teimlwyd bod diwylliant Saesneg Cymru, er lawn mor nodedig â'r diwylliant Gymraeg, o dan lawn cymaint o fygythiad, ond bod y bygythiad hwnnw'n dod o gyfeiriad gwahanol. Dywedodd cyfrannwr arall bod tuedd i ddilorni a dibrisio ysgrifennu Saesneg, a bod hyn yn fater o ofid. Mae'r diffyg ymwybyddiaeth am lenyddiaeth Saesneg o Gymru - yn y wlad ei hun a'r tu hwnt iddi - yn destun siom.

O safbwynt drama, y broblem meddai un cyfrannwr yw nid yn gymaint nad oes gan Gymru draddodiad dramatig ond yr esgeulustod y mae'r traddodiad hwnnw wedi'i ddiodef. Teimlwyd fodd bynnag bod gwaith gwych wedi'i wneud o dan amgylchiadau llwm iawn. Cyfeiriodd cyfrannwr arall at y dyffig cyfleoedd i ddramodwyr cyfrwng Saesneg o'u cymharu â'r rheini sy'n ysgrifennu yn Gymraeg sy'n "mynd o nerth i nerth tra bo dramodwyr cyfrwng Saesneg yn prinhaus".

Yn olaf, awgrymwyd ei bod yn bwysig nodi cyfraniad economaidd cyhoeddi at y sector diwydiannau diwylliannol. Tynnwyd ein sylw hefyd at rôl llyfrgelloedd. Teimlwyd eu bod wastad wedi cydnabod cyfraniad mawr llyfrau ac ysgrifennu cyfrwng Saesneg yng Nghymru ac maent yn prynu copïau o lyfrau ffuglen, barddoniaeth a ffeithiol yn gyson.

Y dulliau o gefnogi llenorion yng Nghymru

Cafwyd cryn amrywiaeth barn ar hyn. Roedd rhai ar y naill law yn teimlo bod yna gefnogaeth a nawdd ym mron bob cam o'r ffordd o'r awdur i'r darllenydd ond ar y llall, y gri yw "pa nawdd?".

Fel ag yn y safbwyntiau am gyfraniad ysgrifennu cyfrwng Saesneg at ddiwylliant Cymru, gwnaed cymariaethau yn y darn hwn hefyd â natur a maint

y gefnogaeth i awduron Cymraeg. Un sylw a gafwyd oedd y gellid efelychu'n rhwydd y model o fwrseriaethau mwy a mwy niferus i awduron Cymraeg ar gyfer awduron Saesneg. Dywedodd un arall, gan fod yr ochr Gymraeg wedi derbyn nawdd dros y blynyddoedd diwethaf, mae'n bryd nawr datblygu'r ochr Saesneg.

Gwnaeth sawl un nodi bod ysgrifennu yn Saesneg gan fwyaf yn ail alwedigaeth neu'n weithgarwch gwirfoddol. Cymysg oedd y farn am y ffynonellau nawdd amrywiol. Teimlwyd bod yr Academi yn gwneud gwaith pwysig iawn wrth ddatblygu a chynnal awduron o Gymru, ond fel pob ffynhonnell nawdd arall, mae angen mwy o adnoddau arno. Cafwyd sylwadau tebyg am Gyngor Llyfrau Cymru (CLIC). Roedd bron pawb yn gytûn fod y Cyngor yn datblygu mentrau newydd hynod arwyddocaol, fel y rhaglenni cymhorthdal. Fodd bynnag, er mwyn i ysgrifennu Saesneg allu ffynnu yng Nghymru, awgrymwyd bod angen llawer mwy o fuddsoddi cyhoeddus, o bosibl trwy CLIC.

O safbwynt llai cadarnhaol, dywedodd un ymatebydd bod y Cyngor yn gorff anhylaw ac nad oedd yn ceisio gwerthu llyfrau na gweithio y tu allan i Gymru. Dywedodd un arall bod traean awduron Cymru yn cyhoeddi eu gwaith trwy gwmnïau Llundainig, er gwaetha'r nawdd anuniongyrchol y mae CLIC yn ei roi i gyhoeddwyr trwy grantiau a gwasanaethau.

Teimlwyd nad oedd Cyngor Celfyddydau Cymru (CCC) yn gwneud fawr ddim dros awduron, er i un cyfrannwr ddweud i CCC yn ei anterth (20 mlynedd yn ôl) osod isadeiledd i ddiwylliant cyfrwng Saesneg Cymru nad oedd yno cynt. Cafodd awduron o Gymru am y tro cyntaf gyhoeddi eu gwaith yng Nghymru. Ond gydag erydu sylfeini ariannol CCC, gwelwyd crebachu graddol ar ei raglen nawdd i lenyddiaeth.

Dywedwyd wrthym bod Sgript, trwy bledio achos awduron newydd, rhoi nawdd i unigolion a'i Gynllun Ysgrifennwyr Cymunedol, yn cynnig systemau cefnogi da i awduron. Dywedodd Sgript eu hunain mai'r ffordd orau o ddatblygu awduron yw trwy helpu'r awduron hynny i gynhyrchu. O safbwynt darlledu, teimlwyd nad yw darlledu cyfrwng Saesneg wedi efelychu'r hyn sydd wedi digwydd yn y Gymraeg. Dywedwyd ei bod yn warth bod BBC Cymru a HTV yn gwneud defnydd mor fach o awduron Saesneg eu hiaith Cymru. Nodwyd hefyd bod cwmnïau teledu yn noddi cyrsiau ysgrifennu Cymraeg yn Nhy Newydd, ond ni fu llwyddiant cyfatebol i'r rheini sy'n ysgrifennu yn Saesneg.

Cyfeiriwyd yn fras at ffurfiau eraill ar gefnogaeth. Teimlwyd bod gan lyfrgelloedd ran bwysig iawn i'w chwarae o ran codi ymwybyddiaeth. Awgrymwyd bod y ffaith nad yw cyhoeddwyr bychain yn comisiynu gwaith yn llestair mawr ar gynhyrchu llyfrau yng Nghymru. Mae'r gefnogaeth sy'n bod wedi'i chyfyngu i raddau i fwrseriaethau a grantiau ymchwil. Ymddengys fod amharodrydd i fuddsoddi swm sylweddol mewn nifer fach o awduron. O'r herwydd, mae'r arian sydd ar gael yn gorfod cael ei daenu'n denau.

Awgrymwyd y gellid gwneud mwy i hybu gwobrau yng Nghymru; efallai drwy hynny y gellid denu'r sector preifat i roi mwy o gefnogaeth.

O safbwynt y gweithiau eu hunain, dywedodd mwy nag un cyfrannwr fod gormod o bwyslais ar gefnogi llenyddiaeth 'gain' pan fo gwir angen annog ysgrifennu newydd ar amrywiaeth o lefelau ac mewn amrywiaeth o ffurfiau poblogaidd - nofelau poblogaidd, llyfrau ar chwaraeon neu sinema, cofiannau, llyfrau taith, storïau ditectif, *thrillers* ac ati. Er y dylid datblygu ysgrifennu o'r fath law yn llaw â gwaith mwy llenyddol, ni ddylid gwneud ar ei draul.

Yn olaf, gwnaeth un cyfrannwr grynhoi'r farn gyffredinol trwy ddweud "mae'n rhyfeddol fod llenyddiaeth sydd mor gyfoethog ac amrywiol, mor uchel ei pharch, wedi cael cymharol ychydig sylw a chefnogaeth yng Nghymru ei hun".

Dulliau cefnogi ar gyfer cynhyrchu a marchnata ysgrifennu newydd, gan gynnwys cefnogaeth y sector preifat

Dyma'r pwnc ddenodd y sylw mwyaf. **Ar farchnata**, gwnaeth un sylw grynhoi'r farn gyffredin "marchnata yw methiant mawr y byd cyhoeddi yng Nghymru". Dywedodd Cyngor Llyfrau Cymru fod mwy o grantiau, oherwydd cyfyngiadau ariannol, yn tueddu i roi pwyslais ar gynhyrchu yn hytrach nag ar farchnata. Yn 2003-04, rhoddwyd £200,000 i gyhoeddwr, £170,000 i gylchgronau a £113,000 i deitlau unigol neu raglenni cyhoeddi.

Wrth sôn am gyflwr yr ochr farchnata, dywedodd un ymatebydd mai un gŵyn gyffredin gan awduron a darllenwyr yw nad yw llyfrau Saesneg o Gymru yn cael eu hyrwyddo ac nad ydynt i raddau helaeth, ar gael y tu allan i Gymru. Un o effeithiau hyn yw bod cyhoeddwr yn colli'u hawduron mwyaf llwyddiannus sy'n mynd dros y ffin fel bod eu gwaith yn cael eu marchnata a'u dosbarthu'n ehangach.

Roedd siopau llyfrau yn cael eu beirniadu'n llym am beidio â dangos digon (os o gwbl) o weithiau gan awduron Cymreig sy'n ysgrifennu yn Saesneg. Mae llyfrau o'r fath yn cael eu rhoi'n aml mewn cornel dywyll o dan yr arwydd "Books of local interest" a chymharwyd hyn â'r sefyllfa yn yr Alban ac Iwerddon lle mae siopau llyfrau yn cadw dewis da o lyfrau eu cyd-wladwyr ac yn eu dangos mewn mannau amlwg. Mae'r siopau llyfrau sydd yn cadw llyfrau Cymreig yn bethau prin meddid ac i'w cael gan fwyaf yn y Gorllewin a'r Gogledd (gan roi ychydig iawn o sylw os o gwbl i lyfrau yn Saesneg) gyda dim ond un neu ddwy yn y De-Ddwyrain poblog. Ac o fynd dros Glawdd Offa, "mae chwilio am lyfr o Gymru yn Llundain neu Rydychen fel chwilio am bilipala ar fynydd iâ".

Roedd un cyfrannwr yn teimlo bod angen dybryd i'r Pwyllgor ymchwilio i bolisiau ac arferion rhai o'r prif siopau llyfrau yng Nghymru a chychwyn deialog â nhw.

Awgrymwyd y dylid gwneud mwy i fynd â llyfrgelloedd teithiol i gymoedd y De-Ddwyrain, i ffatrioedd, ysgolion, canolfannau siopa, swyddfeydd ac i ardaloedd gwledig. At hynny, dylid annog llyfrwerthwyr i ddilyn esiampl y siop

Gymraeg yn Aberystwyth, Siop y Pethe, a agorodd yn y chwedegau gan wneud byd o wahaniaeth mewn fawr o dro i werthiant llyfrau Cymru.

O safbwynt mwy cadarnhaol, roedd cefnogaeth eang i ddogfen ymgynghori Cyngor Llyfrau Cymru "Strategaeth Farchnata Cytûn": "Allweddol"; "y glasbrint gorau sydd ar gael i fynd i'r afael ag un o'r problemau mwyaf dybryd ac anodd sy'n wynebu'r diwydiant cyhoeddi yng Nghymru". Dyna rai o'r sylwadau a wnaed. Argymhellwyd bod y Pwyllgor yn cynnwys y ddogfen derfynol fel rhan o'r adolygiad hwn.

Teimlwyd bod y strategaeth dan sylw yn ddogfen bwysig gan ei bod yn adlewyrchu barn awduron, cyhoeddwyr, siopau llyfrau a llyfrgelloedd. Bydd yn cael ei chydlynu gan Gyngor Llyfrau Cymru. Roedd ymatebydd arall yn gobeithio y byddai Llywodraeth y Cynulliad yn gweld yn dda i neilltuo'r adnoddau angenrheidiol i roi'r strategaeth ar waith.

Tynnwyd ein sylw at rôl farchnata llyfrgelloedd. Roedd un cyfrannwr yn teimlo y dylent fod yn flaenllaw o ran annog ysgrifennu newydd yng Nghymru, ond dydyn nhw ddim. Teimlwyd nad yw Awdurdodau Lleol i bob golwg yn delio'n uniongyrchol â Chyngor Llyfrau Cymru ac ymddengys nad yw eu cyflenwyr chwaith. Ar y llaw arall, dywedwyd wrth y Pwyllgor bod pob llyfrgell gyhoeddus yng Nghymru yn perthyn i "Estyn Allan" (y telir amdano gan Loteri'r Celfyddydau). Ei amcan yw gwella sgiliau staff llyfrgelloedd i annog pobl i ddarllen, ehangu gorwelion darllenwyr, trefnu digwyddiadau a hyrwyddo. Dywedodd un Awdurdod Lleol ei fod yn awyddus i chwarae rhan ganolog yn y gwaith o godi ymwybyddiaeth y cyhoedd am lenyddiaeth ac awduron ac o feithrin darllenwyr. Roedd llyfrgellyddion, meddent, yn gweld hyn fel rhan ganolog o'u gwasanaeth er nad oedd y byd llyfrau'n gyffredinol wedi cydnabod hyn hyd yma. Dywedodd Awdurdod Lleol arall, wrth gefnogi'r ddogfen ymgynghori "Strategaeth Farchnata Gytûn", ei fod yn croesawu'r rôl a awgrymir ar gyfer y gwasanaethau llyfrgell a phwysodd ar y Pwyllgor i beidio â'u diystyru.

Materion marchnata eraill a godwyd:

- efallai bod yna fwy o gefnogaeth nag ydym yn sylweddoli; os yw hyn yn wir, mae'r broses rhannu gwybodaeth yn wan ac aneffeithiol
- dylai'r sector preifat gefnogi atgyfodiad fersiwn fodern, lliwgar a deniadol o "Books from Wales"
- mae diffyg adolygiadau awdurdodol a rheolaidd o lyfrau yng Nghymru
- mae angen catalog o ddeunyddiau, gwybodaeth ac adolygiadau Cymreig
- mae angen nawdd ar y newyddiaduron hynny sy'n cyhoeddi gwaith awduron newydd a gwaith arbrol gan ei fod yn gyfle i gyrraedd cynulleidfa.

Ar **gyhoeddi**, awgrymwyd bod cyhoeddwyr yn brin gyda'r rhan fwyaf mewn pentrefi a threfi bach. Ar ben hynny, maent yn brin o adnoddau, heb fawr o gyfalaf, mae eu helw'n fach a'u llif arian yn araf. Maent yn amharod neu'n ei chael hi'n anodd cydweithio neu gymryd rhan mewn prosiectau uchelgeisiol neu arbrol ac maent yn orddibynnol ar gymhorthdal cyhoeddus - âi ambell un i'r wal hebddo.

Yr unig eithriad yn ôl yr ymatebion yw Gwasg Prifysgol Cymru, y peth tebycaf yng Nghymru i gyhoeddwr proffesiynol. Ond mae'n dibynnu ar gymorthdaliadau gan y Brifysgol ac fel arfer, dim ond gwaith academaidd a nifer fach ohonyn nhw y mae'n ei gyhoeddi.

Roedd yr un cyfrannwr yn credu bod angen ychydig yn fwy o imprintiau cyhoeddi (nid gweisg) ar Gymru sy'n arbenigo mewn cyhoeddi llyfrau Saesneg. Mae Seren a Parthian eisoes yn y maes a gellid rhoi adnoddau gwell iddynt e.e. staff golygyddol a marchnata. Dylid rhoi mwy o arian i fentrau fel y Literary Publishers (Wales) Ltd, un o'r arwyddion calonogol prin diweddar ym maes cyhoeddi Saesneg, iddynt hyrwyddo'u llyfrau. Dylid darparu cynlluniau hyfforddi i wella sgiliau staff cyhoeddi.

Awgrymwyd hefyd fodd bynnag, heb gyhoeddwr cwbl fasnachol yng Nghymru neu gyhoeddwr sy'n derbyn lefel digonol o gymhorthdal a fyddai'n gallu cyrraedd pob rhan o'r wlad a chystadlu yn Lloegr a thu hwnt. na fydd fawr ddim yn newid.

Gofynnwyd i'r Pwyllgor ystyried sefydlu Ty Cyhoeddi Cenedlaethol fel ateb. Byddai'n delio â phroblemau penodol cyhoeddi llyfrau Saesneg yng Nghymru; ond byddai angen buddsoddi arian mawr iawn ynddo.

Cymharwyd hyn eto â'r gefnogaeth sydd ar gael i ysgrifennu Cymraeg. Gofynnwyd i'r Pwyllgor ystyried a oedd rhywbeth mawr yn bod ar ddiwylliant lle nad oedd siaradwyr yr iaith fwyafrifol yn darllen llyfrau am eu gwlad, ond lle roedd siaradwyr y Gymraeg yn prynu ac yn darllen digon ohonynt i wneud cyhoeddi yn yr iaith honno fwy neu lai'n ymarferol (er nid heb gymorth grantiau a seilwaith wedi'i osod gan gyrff cyhoeddus).

Dywedodd un cyhoeddwr iddo gael profiad yn y deunaw mis diwethaf o gael comisiynu awduron Cymraeg ar raddfa na fyddai wedi gallu ei ystyried o'r blaen. Mae'r arian ychwanegol i awduron Cymraeg dros y ddwy flynedd ddiwethaf wedi gwednewid y ffordd y mae awduron yn gweithio ac yn cynhyrchu llyfrau y mae'r farchnad yn galw amdanynt. Mae'r berthynas ag awduron yn fwy proffesiynol, mae bosibl cadw at amserlen ac mae wedi dod â hyder newydd i fydd llyfrau. Dyna'n union sydd ei angen i adfywio ysgrifennu cyfrwng Saesneg yng Nghymru hefyd. I allu dwyn perswad ar yr awduron gorau i ysgrifennu am themâu Cymreig ac i gyhoeddi yng Nghymru, i gytuno ar amserlen a chadw ati; mae hynny i gyd yn bosibl os oes tâl rhesymol am y gwaith ar gael. I roi i'r awdur Saesneg beth sydd eisoes ar gael i awdur Cymraeg yw'r man cychwyn; bydd yn arwain at bob math o gydweithio a bydd yn lleihau'r drwgdeimlad rhwng dwy adain ein diwylliant ysgrifennu".

Dulliau o godi ymwybyddiaeth y cyhoedd o lenyddiaeth ac awduron cyfrwng Saesneg yng Nghymru

Oddi wrth gyhoeddwr o Gymru:

"Does neb yn rhoi digon o sylw i godi ymwybyddiaeth o lenyddiaeth Saesneg Cymru. Mae'n drueni nad oes rhywun yn gwneud i'n diwydiant ni beth mae Cyfarwyddiaeth Fwyd y WDA wedi'i wneud i'r diwydiant bwyd yng Nghymru. Ai dim ond mater o arian yw e? Onid yw hefyd yn gofyn am weledigaeth, crebwyll, dealltwriaeth ddofn o'r sector cyfan, ymwrthod ag elitaeth, cred ddiwyll bod Cymru yn ei holl agweddau yn golygu rhwybeth a bod y Fabel fawr o leisiau gwahanol sy'n ysgrifennu yn Saesneg (yn ogystal o bosibl ag yn Gymraeg) yn aros am glust i wrando arnynt? Nid yw'n fater yn unig o gael hyd i ysgrifennu gwydn a chaled o'r cymoedd neu i roi ychydig o liw ar leisiau Bae Caerdydd. Nid oes yna'r un corff â'r un angerdd dros ysgrifennu Saesneg o Gymru ag y'i cewch chi'n rhwydd dros ysgrifennu Cymraeg. (Un fantais fawr ysgrifennu mewn iaith dan fygythiad yw bod llawer iawn o bobl yn barotach i gefnogi'r hyn rydych yn ei gyhoeddi)."

Cafwyd nifer o gwynion mwy penodol eu natur am rôl y cadwyni llyfrwerthwyr preifat; "sgandal o'r radd flaenaf" meddai un cyfrannwr. Teimlwyd y dylai'r Pwyllgor eu hatgoffa bod cyfrifoldeb arnynt i gydnabod pwysigrwydd datblygu ysgrifennu a thraddodiadau diwylliannol amlieithog yng Nghymru. Y sefyllfa fel ag y mae (fel y dywedwyd ynghynt) yw bod llyfrau Saesneg (os ydynt yn cael eu stocio o gwbl) yn cael eu cadw yn yr adran Diddordebau Lleol.

Ar y llaw arall, dywedodd Cyngor Llyfrau Cymru bod ei gynllun maes a'i dîm gwerthu yn helpu cyhoeddwr ac awduro fel ei gilydd. Ac o ganlyniad, mae'r cyhoedd yn elwa. Trwy'r cynllun, mae'n cynhyrchu taflenni a chatalogau ac yn ceisio ehangu'r farchnad a chodi ymwybyddiaeth cwsmeriaid trwy sicrhau presenoldeb mewn archfarchnadoedd. Hefyd, mae'r Cyngor newydd benodi Swyddog Marchnata Tramor.

Teimlwyd bod gan y cyfryngau ran fawr iawn i'w chwarae. Gallai'r BBC er enghraifft ddefnyddio'i 'fillers' 30 eiliad i godi ymwybyddiaeth am ysgrifennu newydd. Dywedodd cyfrannwr arall bod cyn lleied o sylw'n cael ei roi i lyfrau Saesneg ar y radio a'r teledu ac yn y papurau fel bod llawer o lyfrau da'n ymddangos heb air yn cael ei ddweud amdanynt yn gyhoeddus. Mae rhaglenni Cymraeg yn fwy tebygol, yn wir, o roi sylw iddynt na rhaglenni Saesneg.

Dywedodd cyfrannwr arall bod gan gylchgronau llên eu rhan yn hyn o beth ac y dylai'r Pwyllgor ystyried sut y mae'n eu hariannu gyda golwg ar gryfhau eu potensial masnachol. Awgrymwyd y dylai'r Eisteddfod Genedlaethol, er mai dathlu'r iaith Gymraeg yw ei diben pennaf, ddathlu hefyd ddiwylliant Cymru ac mae rhoi cyn lleied o sylw i waith cyfrwng Saesneg mewn digwyddiad mor fawr yn wrthgynhyrchiol.

Dywedwyd wrth y Pwyllgor bod llyfrgelloedd yn teimlo bod ganddynt ran bwysig i'w chwarae o ran marchnata llenyddiaeth a gwaith ysgrifennu, er bod y rôl honno'n cael ei diystyru. Un o flaenoriaethau pennaf y gwasanaeth llyfrgelloedd cyhoeddus yw annog pobl i ddarllen at ddiben eu boddhad personol yn ogystal â buddiannau eraill. Yn ogystal â chymryd rhan mewn digwyddiadau cenedlaethol, mae llawer o lyfrgelloedd yn cynnal hyrwyddiadau lleol, grwpiau darllen a rhaglenni datblygu darllenwyr. Byddai buddsoddiad

gymharol fach yn rhoi mwy o ffocws i'r gweithgareddau hyn ac yn cryfhau sefyllfa llyfrgelloedd lleol fel canolfannau diwylliannol. Yn ogystal, teimlwyd y dylid cydnabod potensial technoleg newydd mewn llyfrgelloedd i hyrwyddo llenyddiaeth ac awduron. Gyda'r Rhwydwaith y Bobl gafodd ei noddi gan y Loteri, mae gan bron bob llyfrgell yng Nghymru bellach gyfrifiaduron y gall awduron eu defnyddio i gyrraedd darllenwyr newydd trwy gyfrwng amrywiaeth o ffyrdd cyffrous a blaengar.

I gloi, cynigiodd nifer o'r ymatebwyr fod angen meddwl yn galetach am wobrau a seremonïau gwobrwyo, ac yn arbennig Llyfr y Flwyddyn sydd prin yn ennyn unrhyw sylw yng Ngwyl y Gelli.

Rhwystrau a Chyfleoedd

Rhwystrau

- Nid yw'r diwydiant cyhoeddi yng Nghymru erioed wedi'i ddatblygu'n llawn. Mae'n cyhoeddi llai na 0.3% o deitlau Saesneg y DU er bod Cymru'n cynrychioli 5% o boblogaeth y DU. Mae cyhoeddi masnachol yn ymylol a bregus.
- Siopau cadwyn sy'n dominyddu'r byd gwerthu llyfrau ac maent yn ddihid neu'n anwybodus ynghylch cyhoeddiadau cyhoeddwy'r Cymru.
- Tra roedd Cyngor Celfyddydau Cymru'n gyfrifol am y grant cyhoeddi, roedd yn cael ei gyfyngu i gyhoeddiadau llenyddol neu artistig (oherwydd telerau'r Siarter). Ar ôl trosglwyddo'r cyfrifoldeb i'r Cyngor Llyfrau cafwyd gwared ar rai o'r hen rwystrau a chanolbwyntir yn awr ar agweddau mwy masnachol, ond mae'r gyllideb yn parhau'n fach.
- Nid yw awduron a chyhoeddwy'r Cymru yn cael llawer o sylw yn y wasg a'r cyfryngau yng Nghymru.
- Gan mai lle ymylol sydd i weithiau cyfrwng Saesneg yn y system addysg nid yw pobl yn ymwybodol iawn o ysgrifennu Saesneg o Gymru.
- Nid oes digon o wybodaeth ddiweddar ar gael am ffigurau cynhyrchu, prynu a darllen llyfrau yng Nghymru. Er enghraifft, nid ydym yn gwybod beth yw cyfran cyhoeddwy'r Cymru o'r farchnad gyfan yng Nghymru, ond mae gwybodaeth o'r fath yn hanfodol ar gyfer cynllunio strategaethau.
- Nid yw llyfrwerthwyr bychain, annibynnol prin eu hadnoddau yn gallu mentro cyflenwi teitlau sydd heb sicrwydd o gael cyhoeddusrwydd ac a fydd felly'n anodd eu gwerthu. Mae stoc y siopau cadwyn yn cael ei rheoli y tu allan i Gymru ac nid oes llawer o ystyriaeth yn cael ei roi i lyfrau o Gymru, os o gwbl.
- Un o'r prif rwystrau yw bod llawer o'r llyfrau sy'n cael eu cyhoeddi wedi'u cyfyngu i bobl sydd â diddordeb mewn maes penodol. Nid ydynt o ddiddordeb i amrediad eang o'r boblogaeth. Nododd Grwp Gorchwyl a Gorffen y Cynulliad ar gyhoeddi yn y Gymraeg fod angen llyfrau poblogaidd yn y Gymraeg. Mae'r un peth yn wir am lyfrau Saesneg.
- Mae ysgrifennu cyfrwng Saesneg yng Nghymru wedi'i wthio i'r ymylon gan y sector adwerthu a'r cyfryngau. Mae gweithiau newydd yn cael eu rhoi yn yr "adrannau am Gymru", ac nid yw'r prif adwerthwyr yn cadw unrhyw stoc graidd o Gymru. Nid yw hyn yn cymharu'n dda â'r Alban a Gogledd Iwerddon lle mae adwerthwyr yn hyrwyddo ysgrifennu cenedlaethol.

- Nid oes adolygiadau dwfn o lyfrau yn y cyfryngau yng Nghymru.
- Nid oes system wedi'i sefydlu ar gyfer gwerthu llyfrau y tu allan i Gymru.

Cyfleoedd

- Dylid trefnu cyfres o ddiwyddiadau "Awduron Cymru" yng Nghymru a thramor; elfennau llenyddol newydd mewn gwyliau; Bardd Llawryfog i Gymru; dylai ysgrifennu cyfrwng Saesneg fod yn flaenllaw yn nathliadau Caerdydd 2005.
- Am y tro cyntaf erioed, mae gan Gymru gorff sydd wedi ymrwymo i ddatblygu pob agwedd ar gyhoeddi yng Nghymru. Gan i Gyngor y Celfyddydau drosglwyddo'i gyfrifoldebau yn y maes hwn i'r Cyngor Llyfrau ym mis Ebrill 2003, mae'n bosibl yn awr ystyried y sector mewn modd strategol a chynhwysfawr yn hytrach nag ymdrin â'r sector bob yn 'damaid' fel ag o'r blaen.
- Mae yna farchnad boblogaidd yng Nghymru ond nid yw'n cael ei digoni gan lyfrau poblogaidd o Gymru. Mae llwyddiant achlysurol teitlau poblogaidd (ee cofiannau o'r byd chwaraeon) gan gyhoeddwyr llenyddiaeth ar y cyfan yn dangos bod modd ehangu yn y maes hwn.
- Mae croesdoriad o sefydliadau o'r byd cyhoeddi a masnach, ar y cyd â'r Cyngor Llyfrau, wedi llunio *Strategaeth Farchnata Gytûn* (Gorffennaf 2003) ar gyfer ymgynghori arni. Nod y strategaeth hon yw ehangu'r farchnad lyfrau yng Nghymru.
- Gall gwerthu hawliau fod yn broffidiol iawn i awduron a chyhoeddwyr, a dyna yw prif nod pob cyhoeddwr uchelgeisiol. Mae cyhoeddwyr ac asiantaethau o Gymru (gan gynnwys y Cyngor Llyfrau a Llenyddiaeth Cymru Dramor) wedi bod mewn ffeiriau llyfrau mawr (Llundain, Frankfurt, Bologna ac ati). Mae hynny wedi bod yn eithaf llwyddiannus, er bod yr arian ar gyfer datblygu'r isadeiledd cyhoeddi yn brin ac yn ansefdlog.
- Mae yna nifer o awduron dawnus o Gymru sy'n gweithio mewn gwahanol feysydd (llenyddiaeth, newyddiaduraeth, diwylliant poblogaidd ac ati) i wella ac ehangu rhestrau cyhoeddwyr Cymru, pe baent yn cael digon o gomisiwn neu freindal. Oherwydd yr arian ychwanegol oddi wrth Lywodraeth y Cynulliad (yn dilyn gwaith y Grwp Gorchwyl a Gorffen ar Gyhoeddi) o Ebrill 2002 roedd y Cyngor Llyfrau'n gallu ariannu cynllun i gomisiynu awduron. Mae'r grantiau, sydd ar gael i awduron Cymraeg yn unig eisoes wedi dechrau cael effaith fawr ar y math a'r nifer o lyfrau a gyhoeddir, ac wedi'i gwneud hi'n haws i gyhoeddwyr gynllunio'u rhestrau. Mae yna bob rheswm i gredu y byddai cynllun tebyg yn Saesneg yn arwain at fanteision tebyg i awduron, cyhoeddwyr a darllenwyr.
- Er mai ar raddfa fach iawn yn unig y gwneir hyn ar hyn o bryd, mae llwyddiant y cyhoeddwyr sy'n gyfrifol am hyrwyddo llyfrau o Gymru yn y DU ac yn rhyngwladol yn dangos bod potensial ar gyfer mentrau tebyg gyda'r cyfryngau yng Nghymru.
- Gellir defnyddio gwyliau mawr fel Gwyl y Gelli yn llawer mwy effeithiol i hyrwyddo proffil awduron a chyhoeddwyr o Gymru.
- Yn dilyn argymhellion adroddiadau Rightscom ar gyhoeddi, adwerthu a marchnata drwy gyfrwng electronig, mae'r Cyngor Llyfrau yn chwilio am gyfleoedd i gydweithio er mwyn datblygu adnoddau gwybodaeth, gan

gynnwys creu "storfa wybodaeth", a fyddai'n cydlynu sector sydd wedi bod yn ddarniog erioed.

- Mae cyrsiau i israddedigion ac uwchraddedigion ym Mhrifysgol Cymru Abertawe (CREW - Canolfan Ymchwilio Llen ac Iaith Saesneg Cymru), Prifysgol Cymru Bangor (Canolfan R.S.Thomas) a Phrifysgol Morgannwg yn creu galw am destunau newydd a chlasurol yn Saesneg o Gymru. Maent hefyd yn creu llu o arbenigwyr gyda llawer ohonynt yn mynd ymlaen i weithio yn y system addysg yng Nghymru i greu cenhedlaeth newydd o ddarllenwyr fydd â llawer mwy o ddi-ddordeb yn ysgrifennu Saesneg Cymru. Mae gan yr ysgolheigion sy'n gysylltiedig â'r mentrau allweddol hyn yr arbenigedd a'r sgiliau angenrheidiol i gefnogi datblygiadau newydd.
- Mae gwaith yr AWE (Association of Welsh Writing in English) dros ddau ddegawd yn meithrin darllenwyr o bob math ar gyfer gweithiau Saesneg o Gymru (yn aml iawn mae'i chynadledau blynyddol yn Gregynog yn orlawn) ac mae wedi paratoi'r ffordd ar gyfer mentrau newydd.
- Mae angen i'r ddau brif gyswllt yn y gadwyn lyfrau gyfathrebu'n llawer gwell, sef y cyhoeddwyr a'r llyfrwerthwyr, ac hefyd cyhoeddwyr a'r cyfryngau, cyhoeddwyr a gwyliu a charfanau eraill.

Cysylltiadau â sectorau eraill e.e. Addysg a Thwristiaeth

Y farn gyffredinol oedd bod gan ACCAC a CBAC rôl hanfodol o ran llunio polisiâu ar gyfer y cwricwlwm ac arholiadau. Mae ysgolion yn chwarae rhan bwysig yn y gwaith o feithrin darllenwyr ac awduron y dyfodol. Mynegwyd safbwyntiau cryf am y sector addysg. Roedd nifer o ymatebion yn honni bod diwylliant llenyddol Saesneg y wlad bron yn cael ei hanwybyddu'n systematig. Dadleuwyd bod y system wedi methu cael y genhedlaeth ifanc o fyfyrwyr i ddeall diwylliant y Gymru fodern. Dywedwyd y byddai ymdrwytho darllenwyr ifanc yn niwylliant Cymru yn arwain yn y pen draw at greu marchnad gref ar gyfer gweithiau o Gymru.

Mae CBAC (Cyd-bwyllgor Addysg Cymru) yn hyrwyddo'r broses o astudio llenyddiaeth sy'n berthnasol iawn i ddiwylliant a nodweddion unigryw Cymru yn Saesneg. Fodd bynnag, mynegwyd bod angen sgriptiau drama addas gan awduron o Gymru ar gyfer ysgolion. Credwyd hefyd bod gan yr Uned Iaith Genedlaethol gyllideb gyfyngedig i awduron i gynhyrchu deunyddiau gwreiddiol i helpu i addysgu am destunau cyfrwng Saesneg yn effeithiol. Gelwir ar CBAC i sicrhau bod Llenyddiaeth Saesneg Cymru yn cael ei hastudio fel rhan orfodol o'r cwricwlwm cenedlaethol. Mae hyn yn gwrthgyferbynnu â pheth o'r dystiolaeth a dderbyniwyd sy'n ymdrin â datblygiad y Cwricwlwm Cymreig, a fyddai'n cynnwys ysgrifennu cyfrwng Saesneg yng Nghymru.

Mynegwyd pryder nad oedd cylch gwaith ACCAC yn cynnwys comisiynu gweithiau Saesneg sy'n berthnasol i Gymru. Nid rôl ACCAC yw darparu deunyddiau Saesneg ar gyfer y cwricwlwm yng Nghymru - dim ond deunyddiau Cymraeg neu ddwyieithog. Honnwyd bod nifer o athrawon yn teimlo'n rhwystredig gan nad ydynt yn gwybod pa destunau sydd ar gael i ysgolion. Yn ôl rhai, mae yna gyfle i helpu plant ifanc iawn i garu'r profiad o ddarllen a darganfod eu gwlad eu hunain drwy lyfrau. Mewn meysydd eraill,

cymeradwywyd yr hen gysylltiadau â'r sector addysg; mae nifer o golegau'n cynnal cyrsiau ysgrifennu creadigol, a thrwy gynllun Awduron ar Daith yr Academi mae awduron a storïwyr yn cael mynd i ddsbarthiadau ysgolion cynradd ac uwchradd. Fodd bynnag, nodwyd hefyd nad yw llenyddiaeth Eingl-Gymreig ar faes llafur pob un o golegau Prifysgol Cymru (dim ond Prifysgol Morgannwg). Dywedwyd nad yw'n cael ei dysgu mewn ysgolion gan nad yw'n cael ei dysgu i israddedigon.

Mae llawer yn credu bod ysgrifennu cyfrwng Saesneg yn erfyn gwerthfawr o ran yr hyn y gall gyfrannu at addysg a thwristiaeth. Awgrymwyd y dylai'r Cwricwlwm Cenedlaethol ganolbwyntio mwy ar ysgrifennu Saesneg o Gymru. Pwysleisiwyd hefyd ei bod hi'n bwysig annog byrddau addysg y tu allan i Gymru i roi sylw i'r maes hwn. Credwyd bod y berthynas rhwng ysgrifennu cyfrwng Saesneg a'r diwydiant twristiaeth yn wan ond bod cyfle yma i'w datblygu. Roedd nifer yn galw am annog canolfannau croeso i werthu gweithiau am Gymru yn ogystal â hyrwyddo llawlyfr am awduron Cymru a fyddai'n cael ei ddiweddarau'n gyson ac a fyddai'n nodi ble y gellid prynu gweithiau'r awduron.

Mae Cyngor Llyfrau Cymru wedi hen feithrin perthynas â charfanau perthnasol - yn annibynnol a thrwy Cymru'n Creu. Fodd bynnag roedd rhai'n teimlo y dylid ystyried sefydlu cymdeithas ar gyfer cyhoeddwr a llyfrwerthwyr. Byddai'r gymdeithas hon yn helpu i gynyddu proffesiynoldeb ac yn gyfrwng gwybodaeth i'r aelod.

Yn olaf, roedd rhai'n dadlau bod angen meithrin perthynas â llyfrgelloedd, amgueddfeydd, gwasanaethau ieuencid a gwasanaethau datblygu economaidd. Canolbwyntiwyd yn arbennig ar argymell awdurdodau lleol i hyrwyddo ysgrifennu mewn strategaethau diwylliannol lleol.

Rôl y Sefydliadau Perthnasol, gan gynnwys y Sectorau Gwirfoddol a Phreifat

Nid oedd llawer o sylwadau newydd o dan y teitl hwn nas soniwyd amdanynt eisoes yn yr adrannau blaenorol. Soniodd un atebwr am y Cyngor Llyfrau, gan ddweud er ei fod yn edmygu gwaith y Cyngor, teimlai y dylai wneud mwy o ymdrech i ddsbarthu llyfrau Saesneg. (Unwaith eto cymharwyd y gwasanaeth â'r gwasanaeth a oedd ar gael i awduron Cymraeg). Teimlwyd hefyd y dylid atgyfodi'r cylchgrawn masnach "Book News from Wales". Cwestiynwyd pa mor effeithiol oedd dull cynhwysfawr y Cyngor Llyfrau o hyrwyddo llyfrau, ac awgrymwyd y byddai'n well canolbwyntio ar nifer fach o deitlau penodol.

Codwyd y cwestiwn eto ynghylch rôl y cyfryngau. Teimlwyd y gallai'r ddwy brif sianel deledu wneud mwy. Awgrymwyd y gellid defnyddio Sgrin fel y man canol rhwng cwmnïau ffilm ac ysgrifenwyr.

Teimlwyd y dylai'r cylchgronau llenyddol arbenigol dargedu cynulleidfaoedd ehangach.

Awgrymwyd y dylai'r Cynulliad ac Awdurdodau Lleol gofrestru grwpiau awduron er mwyn sicrhau bod cysylltiad rhyngddynt hwy â'r sector gwirfoddol fel Fforymau Celfyddydau'r Siroedd.

A Ddylid Rhoi Blaenoriaeth i Ysgrifennu Newydd neu i'r 'Clasuron'

Roedd tua hanner o'r rhai a atebodd yn teimlo y dylid trin ysgrifennu newydd a'r clasuron yn gyfartal. Roedd un yn credu mai deuoliaeth hollol ffug ydoedd gan fod y ddau gategori yn annibynnol ar ei gilydd ac felly'n gyfartal. Dywedodd un arall na fyddai rhoi mwy o flaenoriaeth i'r naill neu'r llall yn debygol o ddenu mwy o ddallenwyr na dod â budd i'r fasnach na'r cyhoedd.

Teimlai eraill, fodd bynnag, y dylid rhoi blaenoriaeth i ysgrifennu newydd; "bydd y clasuron yn edrych ar eu holau eu hunain". Roedd sawl un hefyd yn cefnogi'r syniad o roi blaenoriaeth i ysgrifennu newydd gan fod y clasuron ar gael mewn llyfrgelloedd.

Sut i Gefnogi Clasuron Cyfrwng Saesneg

Awgrymodd un ymatebwr fod gan Gymru hanes o adael i lyfrau da fynd allan o brint, neu mae dim ond mewn argraffiad clawr caled drud y mae'r llyfrau hynny ar gael. Dywedwyd hefyd, pan fo llyfrau rhad yn cael eu cyhoeddi ni wneir unrhyw ddarpariaeth ar gyfer dosbarthu'r llyfrau nac ar gyfer creu marchnad. Credwyd y dylai'r Cyngor Llyfrau a'r Academi gydgyssylltu'r gwaith o hyrwyddo awduron clasurol ac y dylai hyn gael ei gefnogi drwy glustnodi arian ychwanegol.

Roedd nifer yn credu y byddai llyfrgelloedd ac ysgolion yn cadw'r clasuron yn fyw. Teimlwyd y dylai unrhyw raglen addysg gynhwysfawr gynnwys y clasuron. Dywedodd un arall, fodd bynnag, mai'r rheswm dros beidio â chynnwys y clasuron mewn rhaglenni ysgol oedd oherwydd ei bod hi'n anodd cael gafael arnynt.

Yn olaf, cymeradwyodd nifer o bobl y gwaith sy'n cael ei wneud ar y cyd rhwng Cyngor Llyfrau Cymru/ Culturenet Cymru i ddatblygu "Books from Wales" ar y fewnwyd. Awgrymwyd y byddai hyn yn gwneud cyfraniad chwyldroadol at ddyfodol gweithiau clasurol. Er hynny, teimlwyd bod angen hefyd argraffu cyfresi tebyg i "Library of America" sy'n gofadaill poblogaidd o lwyddiannau llenyddol yr UDA.

MRCS Medi 2003

Ceir yr atodiadau isod yn Saesneg yn unig

Respondents to the policy review of English medium writing in Wales

No	Respondent	Organisation	Position
1	John Fish	John Fish B.Sc Publishers	
2	Gareth Miles	The Writers' Guild of Great Britain	Co - Chairperson, Welsh Committee
3	Dr Richard Lewis Davies	Parthian	Publishing Director
4	Professor Emeritus Meic Stephens	University of Glamorgan	Emeritus Professor of Welsh Writing in English
5	Alick Hartly	Impart Books, Newtown	Sole Proprietor
6	Deborah C Fisher		Writer
7	John Valentine Williams	ACCAC	Chief Executive
8	Richard Houdmont	Literary Publishers (Wales) Ltd	Chair
9	Rhidian Griffiths	Aberystwyth Centre for the Book	
10	Iolo M Ll Walters	Welsh Joint Education Committee (WJEC)	Director of Cultural Services
11	Peter Finch	The Welsh Academi	Chief Executive
12	L M Broad	Deunant Books	Proprietor
13	Kevin Smith	Society of Chief Librarians in Wales	
14	Geraint H Jenkins	Centre for Advanced Welsh and Celtic Studies, University of Wales	Director
15	Gwerfyl Pierce Jones	Welsh Books Council	Director
16	Richard Houdmont	Personal	
17	Mairwen Prys Jones	Gomer Press	Publishing Director
18	Kevin Smith	Monmouthshire County Council	Libraries and Culture Manager
19	Mick Felton	Seren	Managing Director
20	Val Hill	Hijinx Theatre Ltd	Administrative Director
21	Helen Raynor	BBC Wales Writers' Unit	Script Editor
22	Helen Raynor	Personal	
23	Janet Thomas	Honno Welsh Women's Press	Editor

24	Hywel James	Education, Culture and Leisure Department, Gwynedd Council	Principal Librarian
25	Sally Baker	Ty Newydd	Director
26	Simon Harris	Sgript Cymru - Contemporary Drama Wales	Artistic Director
27	Roger Williams	Writers' Guild of Great Britain	
28	Jeni Williams	Personal	
29	Pedr ap Llwyd	National Library of Wales	Supporting Director
30	Dr L E Williams	University of Wales	Secretary General
31	Huw Llywelyn Evans	Chartered Institute of Library and Information Professionals Wales	Executive Officer
32	Professor M. Wynn Thomas FBA	Centre for Research into the English Literature and Language of Wales	Director
33	Rona Aldrich	Conwy County Borough Council	County Librarian and Archivist
34	Dr Francesca Rhydderch	New Welsh Review	Editor

Members' Research Service / Gwasanaeth Ymchwil yr Aelodau

Background Issues - English Medium Literature in Wales

Coverage

This paper sets out background information on English Medium Literature in Wales including the role of the Welsh Books Council, the Arts Council of Wales and Academi; the support available for publishing, marketing and writers.

Role of the Welsh Books Council, the Arts Council of Wales and Academi

Welsh Books Council

The Welsh Books Council is a national body, funded by the Welsh Assembly Government, which provides a focus for the publishing industry in Wales. It provides a number of specialist services (in the fields of editing, design, marketing and distribution) with a view to improving standards of book production and publication in both Welsh and English. The Council is also responsible for co-ordinating World Book Day in Wales. Its core functions are:

- ◆ To promote interest in Welsh language books and books of Welsh interest in English, together with other related material, by providing information and by a full programme of activity;
- ◆ To promote the publishing industry in Wales in all its aspects by providing a range of services and by co-ordinating the interest of authors, publishers, booksellers and libraries;
- ◆ To assist and support authors by providing services and grants;
- ◆ To distribute the Publishing Grant in order to help publish Welsh-language books and magazines for children and adults, together with other relevant material.

The Welsh Books Council also owns and operates GWales.com, which is an on-line database and ordering service for Welsh language and Welsh interest books. Their website can be seen at:

<http://www.cllc.org.uk/home.html>

Arts Council of Wales

From 1 April 2003, the Arts Council of Wales (ACW) services to writers have been administered by Academi on behalf of ACW. ACW has provided publishing grants for periodicals, publishers and for individual titles, however these schemes are now administered by the Welsh Books Council. ACW intend developing a Literature Action Plan in 2004-2005.

Academi

Yr Academi Gymreig - The Welsh Academy is the Welsh National Literature Promotion Agency and Society of Writers. The Academi runs events, courses, competitions, conferences, tours by authors, international exchanges, events for schools, readings, literary performances and festivals. The Academi represents the interests of Welsh writers and Welsh writing both inside Wales and beyond. It works in partnership with Ty Newydd, the Cricieth-based residential writers' centre. In 1998 the Society won the franchise from the Arts Council of Wales to establish a Welsh National Literature Promotion Agency. Further information can be seen on their website at:

<http://www.academi.org/>

Popular Literature

The top 50 best seller list for the week beginning 1 September 2003 according to Bookscan – the international sales data monitoring and analysis service for the English-language book industry world-wide showed that there were no Welsh authors in the top 50 fiction list for Great Britain. The Welsh Books Council top ten best sellers show that of the English medium books of interest to adults, there was one book of short stories whilst the other titles were recipe books, photographic collections and works on history, tradition and folklore. The top 50 UK best-sellers can be seen at:

<http://www.booktrack.co.uk/?pid=168>

The top ten books in Wales can be seen on the Welsh Books Council website at:

http://www.clc.org.uk/about_best_englang.html

Production and Marketing

In 2002, the Aberystwyth Centre for the Book undertook a survey of the publishing industry in Wales. Amongst its aims were;

- ◆ To collect data on the means publishers in Wales use to promote their books;
- ◆ To compare marketing techniques used by Wales and beyond;

- ◆ To identify which fields need further work in order to strengthen and develop the task of marketing books in Wales.

Main Findings

Some of the main findings are;

- ◆ Although far more Welsh-language titles are produced annually, when compared with English-language titles of Welsh interest, there are many more publishers producing English-language books in Wales. This suggests that the annual output of individual companies is considerably lower, on average, than publishers of Welsh-language books;
- ◆ Some publishers surveyed were critical of the lack of funding given to the authors of popular English-language books of Welsh interest;
- ◆ On the basis of the data collected on English-language books of Welsh interest during the 1990s, it is seen that books for adults accounted for about 89% of the output. About a third of these books were in the history, local history and folklore category, a little over 10% were novels and stories while about 10% were travel books. The only other significant category was poetry (about 7%). The number and percentage of English-language titles of Welsh interest aimed at children and schools was quite low;
- ◆ There are several references in the report about the shortage of bookshops that are willing or eager to stock Welsh-language books and English-language books of Welsh interest. There is a tendency to place English-language books of Welsh interest in the 'local interest' sections of bookshops. The lack of interest of chainstores to stock Welsh and Welsh interest books was also noted.
- ◆ Most publishers were aware of the fact that they had neither the financial resources nor the specialist staff needed to do justice to marketing their products effectively;
- ◆ Marketing techniques vary very little from title to title or from publisher to publisher;
- ◆ **Most publishers were dissatisfied with the existing book-reviewing structure in Wales, in both languages, although only a few of the companies distributed pre-publication copies (although since the survey was undertaken, the Welsh Books Council has established a new book reviewing service for Welsh and English medium books).**

The full report can be seen on the Wales Book Council website at:

<http://www.clc.org.uk/graphix/pdfs/PubIndSurvey.pdf>

Funding/Support Mechanisms for Production and Marketing

Programme Support Scheme

The Academi's Programme Support Scheme offers financial assistance to literature organisers involved with venue, festival or series programming. It is aimed at:

- ◆ venue managers concerned to establish long term regular literature slots in their schedule;
- ◆ festival organisers;
- ◆ activists running literary tours; and
- ◆ other literary entrepreneurs concerned to promote literary events on a wider scale than that offered by the Academi's Writers On Tour Scheme.

Applications are dealt with on merit and the sums involved are not absolutely prescribed.

Editorial

The Welsh Books Council offer publishers editorial service in English and in Welsh – that is, editing typescripts and correction of proofs – together with a manuscript assessment service of works considered for publication. The Department provides these services for up to 20 publishers, achieving this with the help of a small team of external editors and readers.

Design

The Welsh Books Council Design Department offers a design service to publishers in Wales. Every year some 150 different titles are dealt with by the Department. Services offered are:

- ◆ Designing book covers;
- ◆ Designing complete books, from cover to cover;
- ◆ Providing visual material, such as photographs and illustrations, for books.

Marketing

The Marketing Department of the Welsh Books Council collects and disseminates information about books which are currently available and those in the pipeline. The Books Council's team of Sales Representatives visit bookshops throughout Wales and supply the Council's Distribution Centre with orders.

Outreach

The Welsh Books Council Outreach Scheme helps booksellers and events organisers to work together in order to provide bookstalls at small and large-scale events throughout Wales. The Outreach Scheme is supported by the Arts Council of Wales.

Distribution

The Welsh Books Council's Distribution Centre provides a wholesale distribution service for the book trade in Wales. Its Centre houses an extensive stock of Welsh books, and English books of Welsh interest. Upwards of 1,100 new Welsh and Welsh-interest books are published every

year. The Distribution Centre aims to keep in stock every Welsh-interest title possible, where publishers are able to offer wholesale terms.

Joint Marketing Strategy

One of the recommendations of the Welsh Assembly Government Task and Finish Group on Publishing was the need for an industry-wide joint marketing strategy. This was seen as equally relevant to publishing in English and Welsh. The Welsh Books Council was invited by the Welsh Assembly Government to produce a strategy. A working group of industry representatives has prepared a consultation strategy which attempts to identify weaknesses and address them in a coherent way. The consultation period ended on 5 September 2003.

The main findings of the working group were:

- ◆ Books from Wales receive comparatively little attention in the media in Wales compared to books published in the rest of the British isles;
- ◆ There is a need for more generic promotion and public relations activities;
- ◆ The lack of structured communication between the various elements of the publishing industry in Wales is surprising and inefficient. The industry in Wales is characterised by small, fiercely independent publishers and booksellers, and also British book-selling chains who consider books from Wales as marginal to their core business.
- ◆ The need for training has been identified by recent reports by Arts Training Wales and the publishing National Training Organisation;
- ◆ The size of the market for books from Wales is not known. However it is felt that the full market potential is not being achieved.

The *Joint Marketing Strategy Consultation Document* can be seen on the Welsh Books Council website at:

http://www.clc.org.uk/graphix/pdfs/TAF_JointMktngJuly2003.pdf

Literary Supplements

The New Welsh Review, is a literary journal in English. Founded in 1988 as a successor magazine to the *Welsh Review* (1939-1948) and *Dock Leaves/Anglo-Welsh Review* 1949-1987. It is published quarterly and usually contains a range of critical articles dealing with literary and cultural matters and occasionally topics of current intellectual concern in Wales, as well as providing a platform for new poetry, short stories and reviews.

The Western Mail includes a book review in its Saturday supplement which often includes English medium writing in Wales and has recently published features on authors such as Malcolm Pryce.

Support for Writers

The Editorial Department of the Welsh Books Council provides services to publishers and authors in Wales and deals with around 200 manuscripts annually, in both English and Welsh. The Welsh Books Council offers the following services to writers:

- ◆ Manuscript Assessment - independent reader's reports can be arranged for a complete or incomplete piece of work;
- ◆ Information is provided to authors with regard to the various publishing options open to them;
- ◆ A course is arranged annually in Tŷ Newydd, Llanystumdwy, to promote creative writing. A different theme is selected each year, and varied readership targets – from books for young children to substantial novels for adults;
- ◆ Occasionally, editing and proof-reading courses are arranged, in conjunction with other professional bodies as required.

Mentoring Service

The Academi's Mentoring Service for Writers offers support and practical advice to writers who show outstanding promise - those in whose work publishers have already expressed a firm interest. The Service is designed to help writers develop that work to a publishable standard.

ACCAC

The Qualifications Curriculum and Assessment Authority for Wales (ACCAC) is responsible for commissioning Welsh and bilingual educational material to meet the demands of the National Curriculum.

Arts Council of Wales

The Arts Council of Wales (ACW) supports a relatively small number of books of literary interest in particular, including children's books, in both Welsh and English. It also gives funding for literary magazines or literary/arts sections of magazines which are more general in their appeal in both languages.

Writers on Tour

The Academi's Writers on Tour scheme helps finance visits by practising writers to schools, libraries, pubs, clubs, societies, community centres, arts festivals, and other venues throughout Wales. It is Britain's oldest and most straightforward funding scheme for literature events. Originally set up by the Welsh Arts Council over twenty five years ago, Writers on Tour funded 959 readings and workshops throughout Wales in 1999 - 2000 with attendance by about 60,000 people. The Academi can fund up to 50% of the costs of appropriate literary events.

Literature Residencies

The Academi's Literature Residencies scheme helps fund sustained period of works by one or more writers in a single location or on a single project. These may run at schools in a cluster group, at youth clubs or libraries, at a group of day centres or old people's homes, etc. The Literature Residencies scheme enables organisers to plan more intensive programmes to connect writers with community groups of all kinds. The opportunity is usually given for participants to have sustained contact with a writer or writers across a period of time. Literature Residencies are funded in a similar manner to the Academi's Writers On Tour Scheme.

Young Writer Squads

The Academi's Young Writing Squads are very similar to the range of sports development schemes currently running in Wales. Local authorities are persuaded to set up groups of selected children whose creative writing shows unusual ability and promise. In most cases this selection is been made at around age 9-10 with headteachers in each authority being asked to identify keen, possibly gifted, young writers. English advisors conduct the final selections and each squad of children meets roughly three or four times a year (usually on Saturdays) for special training sessions with outstanding writers who have the necessary communication skills to work with the young. The aim is to keep each squad together until the end of their schooldays.

Awards and Prizes

The Basic Skills Agency and the Welsh Books Council have jointly established new Publishing Awards. The Awards will be presented for the first time in 2003, and are for publications intended to improve literacy and numeracy standards in Wales. The Awards are open to all publishers in the UK. One of the main aims of the Awards is to help teachers, librarians and parents select the best material for improving literacy and numeracy. Awards are available in primary, secondary and adult sections.

The Tir Na N-Og Awards

These awards are administered by the Wales Book Council with English and Welsh medium categories. The Tir Na N-Og Awards are presented annually to honour the work of authors and designers of books for children, and each of the winners receives a prize of £1,000.

Academi

The Academi - Welsh National Literature Promotion Agency and Society of Writers offer five different bursaries:

- ◆ New Writers' Bursaries can be awarded to writers who have not previously published a volume of their work. The maximum award is £10,000;
- ◆ Published Writers' Bursaries are for writers who have already published a volume or more of work. The maximum award is £10,000;
- ◆ The Irma Chilton Bursary is intended for writers for children and young people in Welsh and English. The maximum award is £10,000;
- ◆ Bursaries for Disabled Writers provide funding:
 - to purchase specialist equipment;
 - to assist with particular travel costs;
 - towards secretarial assistance such as editorial work, typing, printing etc.;
 - for training opportunities relevant to writing.
 The Academi can also consider applications for assistance with other issues affecting disabled writers. The maximum award is £2,000
- ◆ The Miscellaneous Fund can offer small-scale support related to specific writing projects. Examples include travel costs, research, work in other languages, childcare, renting quiet space to write and other items. The maximum award is £2,000.

Book of the Year

The annual Book of the Year prizes are awarded to the best Welsh language and English language works in the fields of creative writing and literary criticism. Prizes are awarded for the best books published in the calendar year.

Sources: Welsh Books Council website
 Arts Council of Wales website
 Academi website